TÜRKLÜĞE ADANMIŞ BİR ÖMÜR

MUSTAFA ABDÜLCEMİL KIRIMOĞLU [MUSTAFA AGA]

Prof. Dr. Necati DEMİR
Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL

ÖTÜKEN

Prof. Dr. Necati DEMİR; 20 Nisan 1964'te Ordu'ya bağlı Ulubey ilçesinin Kumanlar köyünde doğdu. Kumanlar İlkokulu (1974), Ordu Fatih Ortaokulu (1977), Ordu Fatih Lisesi (1980) Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (1987) mezunudur. Yüksek lisansını Cumhuriyet Üniversitesinde (1992), doktorasını Selçuk Üniversitesinde (1996) tamamladı. Gaziantep Sarılsalkım Ortaokulunda Türkçe Öğretmeni (1987-1990), Sivas Cumhuriyet Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Cumhuriyet Üniversitesinde Türk Dili Okutmanı olarak çalıştı. 13 Haziran 1996'da Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümüne Yardımcı Doçent olarak atandı. 30 Kasım 2000'de Doçent, 9 Şubat 2006'da Profesör oldu. Yüzü aşkın kitabı ve yüzü aşkın makalesi bulunmaktadır. Bu kitaplarından dört tanesi Harvard Üniversitesinde, yirmi üç tanesi Almanya'da, bir tanesi Avusturya'da bir tanesi de Danimarka'da yayımlanmıştır. 1996-2010 yılları arasında Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaoğretim Sosyal Alanlar Bölümünde öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak görev yaptı. 2010 yılında Gazi Üniversitesine atandı. Hâlen Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL; 14 Şubat 1978 tarihinde Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Gücük Köyü'nde dünyaya geldi. İlk ve ortaöğrenimini Sivas'ta tamamladı. 1996 yılında girdiği Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümünden 2000 yılında mezun oldu. 2000-2012 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki çeşitli ilk ve ortaöğretim kurumlarında Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretmeni olarak görev yaptı. 2005 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimi almaya başladı. Buradan 2007 yılında mezun oldu. Aynı yıl Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında doktora yapmaya başladı. 2011 tarihinde doktora eğitimini tamamladı. 2012-2013 tarihleri arasında Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında Yardımcı Doçent olarak görev yaptı. 2013 tarihinde Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'na Yardımcı Doçent olarak atandı. 2018 Mart ayında doçent unvanı aldı. Yazar halen Cumhuriyet Üniversitesi'ndeki görevine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz....9

KIRIM TARİHİ

Coğrafyası....17
Kısa Tarihi....19
Saltık Gazi ve Kırım....21
Kırım Hanlığı Dönemi (1441-1783)....23
Osmanlı Hâkimiyetinde Kırım....25
Çarlık Rusya Döneminde Kırım Hanlığı....27
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Döneminde Kırım....29
18 Mayıs 1944 Kırım Tatar Sürgünü....36
Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu ile Kırım Tarihi....41
Sürgün Sonrasında Kırımoğlu (Tutuklanmaları, Faaliyetleri) ve Kırım Türkleri....61
Kırım Türklerinin Vatana Dönüşü....99
Kırım Tatar Millî Hareketi Başkanlığı Ve Kırım-Ukrayna-Rusya İlişkileri....104
Kırım Türklerinin Günümüzdeki Durumu....109
Kırımoğlu – İsmail Gaspıralı....118
Ödüller....122
Özel Yaşam-Aile Hayatı....124
Kırım Tarihi, Sanatı, Kültürü....126
Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu'nun Kısa Biyografisi....130
Kaynakça....138
Dizin....141

Abdülcemil Kırımoğlu Albümü....145

ÖN SÖZ

İNSAN VARDIR; umut olur milletine, çevresine, insanlığa … Işık olur, yol gösterici olur… İnsan vardır; haksızlıkların karşısında eğilmez, bükülmez… Korkmaz, canı pahasına… İşte Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu tam da bu saydıklarımızdır. Kırım Türklerinin yaklaşık iki yüz elli yıl süren kâbusunu aydınlığa çevirendir Kırımoğlu … Milletine umut ve ışık olandır. Her türlü baskıya ve zulme rağmen dik durandır. Hem de hiçbir şiddete başvurmadan, hatta sözlerinde bile şiddeti barındırmadan…. Bu hâli ve tavrıyla yeni nesillerimiz için tam bir örnektir Kırımoğlu…

II. Dünya Savaşı'nın sonuna gelirken, Stalin ülkedeki etnik gruplar için çok sert tedbirler almaya başlar. Bunlardan ilki, stratejik açıdan mühim gördüğü bölgelerdeki Rus olmayan halkı başka bölgelere transfer etmektir. Bu fikrin tatbiki için de, ülke güvenliğini sağlamak amacıyla kurulmuş olan Devlet Savunma Komitesi, (GKO) ülkedeki azınlıklar üzerine bir rapor hazırlamış ve 10 Mayıs 1944'te Stalin'e sunmuştur. Bu raporda, Kırım Tatarlarının tamamının Kırım'dan çıkarılması teklif edilmektedir. Stalin 11 Mayıs'ta bu öneriyi kabul etmiş ve öneri 5859 sayılı kararname ile resmîleşmiştir.

17 Mayıs'ı 18 Mayıs'a (1944) bağlayan gece Kızıl Ordu askerleri operasyona başlamıştır. Gece yarısı yataklarından kaldırılan Kırım Tatarlarına, 15-20 dakikalık zaman içerisinde yola çıkmak üzere hazırlanmaları istenmiş ve sonrasında hayvan vagonlarına bindirilerek Orta Asya'ya

doğru yola çıkarılmışlardır. Bu aslında tarihte eşi benzeri görülmemiş bir caniliktir.

Gönderilenler arasında II. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunda savaşmış madalyalı askerler de bulunmaktadır. Sürgün kararı uygulanırken, hiçbir istisna gözetilmeden bütün Kırım Tatarları Kırım'dan uzaklaştırılmaya çalışılmış ve insanî olmayan şartlarda yapılan sevkiyat ve sonrasındaki birkaç yıl boyunca yaşanan sefalet nedeniyle, sürgün edilen 423.000 Kırım Türkünün 195.000'i hayatını kaybetmiştir.

Ansızın gerçekleştirilen bu sürgün, gerek maddi gerekse manevi olarak Kırım Türkleri üzerinde yıkıcı bir etki yaratmıştır. Maddi olarak çekilen zorlukların yanına vatan hasretinin de eklenmesi, durumlarını iyice zorlaştırmıştır. Buna rağmen, Kırım'ı vatan olarak görmekten ve bir gün vatanlarına dönmek için çabalamaktan asla vazgeçmemişlerdir.

Bu çalışmada sürgün ve soykırıma tabi tutulan Kırım Türkleri ve Kırım Türklerinin efsanevi lideri Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu'nun hayatı, kendi anlatımı ile ele alınmıştır. Genel anlamda bir hayat hikâyesi olmakla birlikte, Kırımoğlu'nun aldığı görevler ve mücadelesi nedeniyle, özel anlamda Kırım Türklerinin sürgünü ve daha sonra vatanlarına dönüş mücadeleleri anlatılmaya gayret edilmiştir.

Mustafa Cemil Kırımoğlu'nun* babasının adı Abdülcemil, annesinin adı Mahfüre'dir. O, 1943 yılında Sudak'ın Ayserez köyünde doğmuştur. Babası Rus ordusunda savaştığı yıllarda o altı aylık bebek iken ailesi ile birlikte 1944 yılında Kırım'dan Özbekistan'ın Andican bölgesine sürgün edilmiştir. Çocukluğu sürgün olarak yaşadığı Özbekistan'ın Andican bölgesinde geçmiştir.

Kırımoğlu'nun okul hayatı da Özbekistan'ın Andican bölgesinde başlamıştır. Rus dilinde ortaöğrenimini tamamlayan Kırımoğlu, Taşkent Üniversitesi Arap Dili ve

* Resmi kayıtlarda soy ismi Cemilev geçiyorsa da kendisi halkı tarafından verilen Kırımoğlu soy ismini kullanmaktadır.

Edebiyatı Bölümüne girmek için müracaat etmiştir. Ancak "Sovyetlere sadık olmayan bir milletin mensuplarını bu fakülteye almıyoruz." diyerek reddetmeleri üzerine bir fabrikaya işçi olarak girmiştir.

Arkadaşları ile birlikte 1961 yılında Kırım Tatar Millî Gençlik Teşkilatı'nı kurmuştur.

1962'de Taşkent Ziraat Mekanizasyon ve Sulama Enstitüsüne girmiştir. Üç yıl sonra Sovyet Gizli Haber Alma Teşkilatı KGB'nin isteği üzerine, Komünist Parti ve Sovyet Devleti aleyhinde propaganda yaptığı gerekçesi ile okuldan atılmıştır. Okuldan atıldıktan sonra askere çağrılan Kırımoğlu, "*Mademki bu ülkede Kırım Tatarlarının hiçbir vatandaşlık hakları yok, öyleyse askerlik borcumuz da yoktur. Vatanından vahşice sürülmüş ve vatanı olmayan bir insan, bu devlette neyi müdafaa edecek? Bana güvenmeyen bir devlete sadık kalacağıma dair askerlik yemini edemem.*'' diyerek askere gitmeyi reddetmiştir. Bunun üzerine bir buçuk yıl hapis cezası verilmiştir.

Kırım Tatarlarının durumu ve onların hakları konusunda mektuplar ve makaleler yazarak Sovyetler Birliği'nin insanlara karşı acımasızlığını bütün dünyaya duyurmuştur. Böylece 1969 yılında ikinci defa tutuklanarak üç yıl hapse mahkûm edilmiştir. 1974 yılında ise üçüncü defa tutuklanan Kırımoğlu, bir yıl Sibirya'da şartları hayli ağır olan çalışma kampına sürgün edilmiştir. Sonraki yıllarda iki buçuk yıl bu çalışma kampına bir kez daha gönderilen Kırımoğlu, kamp cezası bittikten sonra beşinci ve 1983 yılında ise altıncı defa tutuklanmıştır. Toplamda, hayatının 15 yılını sürgünde, ceza kamplarında ve hapishanelerde geçirmiştir.

Kırımoğlu, 1987 yılında arkadaşları ile birlikte Moskova Kızıl Meydan'da Kırım Tatarlarının dünyada büyük yankılar uyandıran gösterilerini organize etmiştir. 1989 yılında Taşkent'te kurulan Kırım Tatar Millî Hareketi Teşkilatı'nın başkanlığına seçilmiştir. Kırımoğlu'nun çalışmaları ve mücadeleleri sonucunda 26 Haziran 1991 tarihinde II. Kırım Tatar Milli Kurultayı Akmescit'te toplanmıştır. Meclis başkanlığına da Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu seçilmiştir.

Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu, bu kitabın hazırlandığı 2018 yılı itibarıyla Kırım Tatar Millî Meclis eski başkanı, Kırım Tatar halkının millî lideri, Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın Kırım Tatarlarından Sorumlu Yetkilisi ve Ukrayna milletvekilidir.

Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu'nun destanlaşan mücadelesi unutulup gitmesin diye biz bu çalışmayı başlattık. Yaşadıklarını bizzat kendinden dinlemek için sorular hazırladık. Bu soruları kendisine yönelterek cevaplamasını istedik. Böylece hiçbir ayrıntıyı atlamadan Kırım tarihini, 1944 Kırım Türk Sürgünü'nü, Kırımoğlu'nun verdiği mücadeleleri ve günümüzdeki son durumu kayıt altına almış olduk.

Kırımoğlu'nun verdiği mücadele aslında Oğuz Kağan'ın, Attila'nın, Mete'nin, İlteriş Kağan'ın, Bilge Kağan'ın, Satuk Buğra Han'ın, Alparslan'ın, Fatih Sultan Mehmet'in, Atatürk'ün verdiği mücadeleden farklı değildir. Biz bu durumu dikkate alarak onun yaşadıkları tarihin içinde eriyip gitmesin diye kitaplaştırdık. Böylece gelecek nesiller onu örnek alabilecekler, onun Türk milletine verdiği hizmeti unutmayacaklar.

Uzun süren çalışmalarımız sırasında pek çok kişiden yardım aldığımızı belirtmek isteriz.

Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu, bizi Kiev'de iki kez misafir etmiş, yoğun işleri arasında bize zaman ayırdı. Ayrıca Türkiye'ye geldiklerinde yine aynı yoğunluk içindeyken bize yardımcı oldu.

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Başkanı Mükremin Şahin ve Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hakan Kırımlı, çalışmamızın heyecanını bizimle yaşadılar.

Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu'nun danışmanı İsmet Yüksel, meslektaşım Doç. Dr. Tudora Arnaut ve Ukrayna Gagauzları Derneği Başkanı Vasiliy Keloğlu bizden yakın ilgilerini esirgemediler. Doç. Dr. Ahmet Dalkıran ve Dr.

Ahmet Aytaç, tek bir fotoğrafı bile olmayan 1944 sürgünü ile ilgili olarak illüstrasyonlar çizerek kitaba zenginlik kattılar.

Bu çalışma ortaya çıkana kadar bize yardımcı olan herkese sonsuz teşekkür ediyoruz. Asıl kahramanımız Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu'ya ayrıca teşekkür ediyor; sağlıklı, huzurlu ve bereketli uzun ömür diliyoruz.

29 Ekim 2018, Sivas
Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL

29 Ekim 2018, Ümitköy/ Ankara
Prof. Dr. Necati DEMİR

KIRIM TARİHİ

Harita 1: Kırım Yarımadası

COĞRAFYASI

Kırım, doğu ve kuzeyinde Azak Denizi, batı ve güneyinde Karadeniz ile çevrili bir yarımadadır. Ana kara ile bağlantısı 9 kilometre genişliğinde ve yaklaşık 20 kilometre uzunluğunda, *Orkapı* adı verilen bir geçit ile sağlanmaktadır. Yarımada, Azak Denizi'nden ise Kerç Boğazı ile ayrılmıştır[1].

Kırım yarımadasının yüz ölçümü yaklaşık olarak 27.000 kilometre karedir. Kuzey kısmında ılıman bir iklim hâkimdir. Ocak ayı ortalaması 1-2 santigrat, Temmuz ayı ortalaması ise 24 santigrat derecedir. Güney sahillerinde tipik Akdeniz iklimi görünmektedir. Isı ve nemlilik miktarı ile dünyadaki önemli tarımsal alanlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Çeşitli tarım ürünleri yetiştirildiği gibi iklimin uygunluğu ve toprak veriminin yüksekliği nedeniyle yüksek rekolteler elde edilebilmektedir[2]. Bu özellikleri ile Kırım, ideal bir yaşam alanı olarak dikkat çekmektedir.

---

[1] Halil İnalcık, "Kırım", *DİA*, C.25, s. 447-448.

[2] http://vatankirim.net/yazi.asp?YaziNo=80 ,(Erişim Tarihi, 03.06.2018)

Kırım'ı bu kadar özel yapan durumlardan bir tanesi de jeopolitik konumudur. Yarımada konumunda olması ve dar bir geçitle ana karaya bağlanması, özellikle karadan gelecek saldırılara karşı önemli bir avantaj olarak göze çarpmaktadır. Karadeniz'e olan hâkimiyeti, bölgeye hâkim olanların, Karadeniz ticaretine de hâkim olmalarını sağlamıştır. Bütün bu özellikler bir araya geldiğinde, Kırım, tarih boyunca pek çok milletin gözdesi olmuştur.

KISA TARİHİ

Kırım'da ilk yerleşmenin M.Ö. XI. yüzyılda olduğu sanılmaktadır. Herodot, Kırım'ın en eski yerleşimcileri Tauriler olarak göstermektedir[3]. Yunanistan VI. yüzyılda Kırım'da ticari koloniler oluşturma gayreti içerisine girmiştir. Kerç Boğazı'nda Pantikopeon, Akyar yakınında Khersones (Kerson), Gözleve civarında Karkantida Limanlarını oluşturarak ticari faaliyetlerine başlamaya gayret etmiştir. Fakat Taurilerin direnişi nedeniyle Yunan kolonileri yarımadanın içlerine nüfuz etmeyi başaramamıştır. İlk kolonilerin kurulmasından çok sonra ticari ilişkilerini geliştirmeyi başarabilmiştir[4].

M.Ö. II. yüzyılda Sarmatlar ve Alanlar, onlardan bir yüzyıl sonra da Gotların bölgeyi işgal ettiği bilinmektedir. Yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı pek çok devletin ilgisini çeken Kırım'da sırasıyla, Miletliler, Yunanlılar, Roma, Bizans ve İtalya, koloniler kurmuşlar, çeşitli zaman aralığında burada kalmışlardır[5].

IV. yüzyılda bölgeye Got saldırıları başlamıştır. Sonrasında Hunların Kuzey Avrupa'ya inişleri sırasında Kırım ve Azak sahillerine bağlı Alan grupları yerleşmiştir. Batı Hunları IV. yüzyılın ikinci yarısında Hazar'ın batı tarafından Kırım havalisinde gözükmüşler, yer yer buralara yerleşmişler ve bu tarihten itibaren de batı ile sıkı münasebetlerde bulunmuşlardır[6].

Türklerin bölgede ilk görülmeleri IV. yüzyıla tekabül etmektedir. Batıya göç hareketine başlayan Hunlar, Karadeniz'in kuze-

---

[3] Herodotos, *Herodot Tarihi,* Çev. Müntekim Özmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973, s. 259-260.

[4] İnalcık, "Kırım", *DİA,* C.25, s. 448.

[5] Nevzat Yalçıntaş, Mehmet Cemal Çiftgüzeli, Zafer Karatay, *Kırım Ey Güzel Kırım,* Postiga Yayınları, İstanbul, 2013, s. 231.

[6] Şeref Eğilmez, "Hun-Alan Mücadelesi ve Yeni Bir Çağın Başlangıcı", *Sosyal Bilimler Dergisi,* C. 2, No. 28-29, December, 2002, s. 195. (ss. 191-199).

yindeki barbar kavimleri batıya doğru sürerek bölgeye hâkim olmuşlardır. Hun hâkimiyetinin etkisini kaybetmeye başlaması ile birlikte Gotlar bölgede üstünlüğü ele geçirmişlerdir. VII. yüzyıla gelindiğinde Hazar Türkleri, Kırım'a hâkim olmaya başlamışlar ve VIII. yüzyılda bu durumu kesinleştirmişlerdir. Hazar Devleti'nin gücünü kaybetmesine rağmen Kırım'a yerleşen Türkler, varlıklarını devam ettirmişlerdir[7].

Hazarlardan sonra Peçenekler, Kırım'a kadar olan bölgedeki bozkırlara yerleşmiştir. Ayrıca Kırım'ın doğu sahilleri de Kıpçaklar tarafından kontrol altına alınmıştır[8]. Özellikle XIII. yüzyılda Kırım, önemli miktarda Türk göçü almış ve tamamıyla bir Türk yurdu olmuştur.

XIII. yüzyıla gelindiğinde Anadolu'da güçlü bir Anadolu, Selçuklu hakimiyeti olduğu görülmektedir. Devlete en ihtişamlı dönemini yaşatan Alaeddin Keykubat, Sudak üzerine sefer yapmaya karar vermiştir. Dönemin önemli kaynaklarından olan İbn-i Bibi'nin verdiği bilgiye göre; Sultan Kayseri'de iken yanına gelen bir tüccar, Sudak civarlarında soyulduğunu bildirmiş ve Sultan'dan adaleti temin etmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Alaeddin Keykubat'ın emir ile Hüsameddin Emir Çoban Sudak üzerine sefere çıkmak üzere denize açılmıştır. 1222-1223 yıllarında gerçekleşen bu sefer neticesinde Kıpçak ordusu mağlup edilmiş ve Sudak, Anadolu Selçuklu Devleti tarafından ele geçirilmiştir[9]. Anadolu Selçuklu'nun ilk deniz aşırı fethi olan Sudak, 1239 yılında Batu'nun bölgeyi istilasına kadar devam etmiştir. Böylelikle Tatarlar yoğun bir şekilde Kırım'a yerleşmeye başlamışlardır[10].

---

[7] Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1983, Ankara, s. 77.

[8] İnalcık, "Kırım", *DİA,* C.25, s. 448.

[9] İbn Bibi, *el-Evamiru'l el A'laiyye,* Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 319,325-333.

[10] A. Yakubovski, "İbn-i Bibi'nin XIII. Asır Başında Anadolu Türklerinin Sudak, Polovets (Kıpçak) ve Ruslara Karşı Yaptıkları Seferin Hikayesi (Kıpçak Sahasında Cereyan Eden Ticari Hayattan Bazı Safhalar)", Çev. İsmail Kaynak, *D.T.C.F. Dergisi*, C. 12, S. 1.2, 1954, s. 226, ss. 207-226.

Saltık Gazi ve Kırım

Saltıkname'deki rivayetlere göre Kefe'yi Sarı Saltık fethetmiştir[11]. Sarı Saltık; Amasya, Kastamonu ve çevresini fethedip Selçuklu toprakları yaptıktan sonra İstanbul'u fethetmek için hazırlık yapıp denize açılır. O sırada şiddetli bir rüzgâr çıkar, donanma İstanbul yerine Kefe önlerine sürüklenir. Sarı Saltık, yanındaki Türkmenlerle birlikte Kefe'yi fetheder. Sinoplular Kefe'ye göçtüklerinde şehir emiri Emir Osman da Kefe'ye göçer. Emir Osman, Kefe'de de emirliğe devam eder[12].

Harita 2: http://old.qha.com.ua/tr/siyaset/quot-kirim-ukrayna-ya-baglidir-quot/149569/

Sarı Saltık aslında çoğunlukla Eski Kırım'da oturmaktadır. Bazı sebeplerden dolayı şehir halkına kırılır ve Kefe'ye göçer. Kefe'deki Toprak Kale'ye yerleşir[13].

Saltık Gazi'nin asıl ikamet yeri Kefe'dir. Saltıkname'deki rivayetlere göre Sarı Saltık zaman zaman Kefe'deki Toprak Kale'ye çekilir, hiç dışarı çıkmadan burada ibadet eder[14]. Saltık Gazi'nin eşi Nefise Banu ve yakın akrabaları Kefe'de oturmaktadır. Özellikle Emir Osman'ın kızı Nefise Banu, Sinop'tan ayrıldıktan sonra Kefe'ye

[11] *Saltıkname*, Topkapı nüshası, s. 195-197.
[12] *Saltıkname*, Topkapı nüshası, s. 79.
[13] *Saltıkname*, Topkapı nüshası, s. 198-202.
[14] *Saltıkname*, Topkapı nüshası, s. 212-213.

göçer ve hayatının sonuna kadar burada yaşar[15]. Bütün bunların ötesinde Sarı Saltık, gazalardan sonra Kefe'ye gider. Yaşadığı maceraları, başından geçenleri anlatır. Saltıkname'ye göre yazıcılar onun anlattıklarını yazıp kitap hâline getirmişlerdir. Saltık Gazi Kefe'de bulunduğu zamanlarda halka ilim öğretir. Camide hutbe okur, vaaz eder ve nasihatlerde bulunur. Saltık Gazi'nin oğulları Muhammed ve İbrahim, Kefe'de doğmuştur.

Saltık Gazi, bir süre sonra düşman sınırına yakın olan Dobruca'ya göçüp yerleşmiş, eşi Hüma Banu'yu da Dobruca'daki zaviyesine getirmiştir. Oğlu Muhammed'i de Tuna kenarındaki Baba'ya yerleştirmiştir[16]. Saltık Gazi, bir süre sonra tekrar hatunlarını alıp Kefe'ye geri dönmüştür. Kefe'ye dönmesinin sebebi, hatunların düşman içinde bulunmaması gerektiğindendir.

Akmescit şehri, Kırım yarımadasının güneyinde, Salgır Nehri üzerindedir. Amasyalı Strabon'a göre burası ilk olarak İskit kralı Skiluros tarafından burada Yunanlılar'ın Neapolis (yeni şehir) adı verdikleri, bir kale kurulmuştur.

XV. yüzyılda Kırım Türkleri tarafından da Kirmencik (küçük kale) adlı bir kale inşa edilmiştir. Kaynaklarda bu kale ile Mengli Giray Han'ın (ö.1514) namına bir cami inşa edildiği, bu camiden dolayı Akmescit adı aldığı bilgisi yer almaktadır[17].

Saltıkname'de, Sarı Saltık'ın buraya bir mescit yaptırdığı, adını da "Ak Cami" verdiği bilgisi yer almaktadır[18]. Rivayetlere göre Sarı Saltık, Ak Cami'yi yaptırdıktan sonra burada bir de zaviye kurmuş, ibadetini Ak Cami'de yapıp burada yaşamıştır. Gaza arkadaşı Kemal Ata da onunla birliktedir.

Saltık Gazi'nin hayatında Kırım'ın çok önemli olduğu açıktır. Onun yaşadığı yıllarda Kırım, Altın Orda Devleti'nin hâkimiyeti altındadır. Böyle olunca da Saltık Gazi ile Altın Orda hükümdarlarının münasebetlerine göz atmak gerekmektedir.

Saltık Gazi'nin en yakın gaza arkadaşlarından Kemal Ata, Eski Kırım şehrindendir. Türbesi Kırım'dadır. Türbesi yanında bulunan çeşmenin kitabesi ve tarihi şöyledir. "*Ve minel-mai külle şeyin hay,*

[15] *Saltıkname*, Topkapı nüshası, s. 193-195.
[16] *Saltıkname*, Topkapı nüshası, s. 544.
[17] Muzaffer Ürekli, "Akmescit", *DİA*, C. 2, s. 282
[18] *Saltıkname*, Topkapı nüshası, s. 655-656.

Kemal Ata ruhu için Fatiha 1057"[19]. Hicri takvime göre yazılana bu tarih, miladi takvimde 1647 yılına denk gelmektedir. Dolayısıyla çeşme çok sonraları inşa edilmiş veya onarılmış görünmektedir. Kemal Ata'nın Eski Kırım'da bir de zaviyesi vardır. Çevreden gelen halk, tekkenin çevresine ev yapmışlar ve buraya yerleşmişlerdir. Kemal Ata'nın zamanında Eski Kırım'ın çok bayındır bir şehir olduğu ve bu şehrin on iki bin hanelik bir nüfusa sahip olduğu Saltıkname'de geçmektedir[20].

Evliya Çelebi'ye göre Saltık Gazi ve Kemal Ata'nın gaza arkadaşı Çoban Ata'nın türbesi de Eski Kırım'da, Pazar yerindedir.

Kırım Hanlığı Dönemi (1441-1783)

Moğolların batıya ilerleyişinin başlamasıyla birlikte Kırım'a seferler düzenlemişlerdir. Bölgede yaşayan Kıpçaklar, Bulgarlar, Başkırtlar ve Aslar, Moğollara karşı direniş göstermeye gayret etse de 1239 yılında Batu Han tarafından orduları dağıtılmıştır. Böylece Kırım, Altın Orda Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir[21].

Yukarıda belirtildiği üzere Batu Han, bölgede yaşayan halkı buradan sürerek yerlerine Tatarları yerleştirmeye başlamıştır. XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Kırım bir Tatar yurdu olmuştur. Buna rağmen, Kırım'ın ticari cazibesi farklı milletlerden kişilerin de bölgede yaşamaya devam etmesine neden olmuştur. Kefe, Gözleve, Azak gibi ticari kapasitesi yüksek şehirlerde çoğunlukla Yunanlılar, Ermeniler ve Yahudiler yaşamaktadır. Ayrıca Venedik ve Cenevizliler de yadsınamayacak kadar önemli bir nüfusa sahiplerdir[22].

1360'dan itibaren yaşanan taht kavgaları, devletin zayıflamasına neden olmuştur. Bu kavgalar sırasında Kırım önemli bir bölge hâline gelmiştir. Tahtı ele geçirmeye çalışan Hanlar, Kırım'a gelerek buradan topladıkları kuvvetle devleti ele geçirme gayreti içerisinde olmuştur. Bu nedenle Kırım'ın merkezle olan bağı zayıflamıştır.

---

[19] *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 7.

[20] *Saltıkname*, Topkapı nüshası, s. 655-657.

[21] İnalcık, "Kırım", *DİA*, C.25, s. 448.

[22] Kemal Özcan, "Kırım Hanlığı'nın Kuruluş Süreci: Yarımadada Tatar Hakimiyetinin Tesisi", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 5, Bahar 2005, s. 27, ss. 26-36.